ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Erkinboyeva Maftuna

Xorazm ilg‘or kasbiy mahorat texnikumi o‘qituvchisi

ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY METODLARNI QO‘LLASHNING SAMARALI USULLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada adabiyot darslarida zamonaviy pedagogik metodlarni qo‘llashning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Xususan, muammoli o‘qitish, interfaol metodlar, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari, dramatizatsiya hamda raqamli ta’lim vositalarining o‘quv jarayonidagi o‘rni va samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu metodlar orqali o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, kommunikativlik va mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari zamonaviy metodlarning adabiyot ta’limi sifatini oshirishdagi muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so’zlar: adabiyot darsi, zamonaviy metodlar, interfaol yondashuv, muammoli o‘qitish, hamkorlikda o‘qitish, dramatizatsiya, raqamli ta’lim, 4K kompetensiyalar, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar o‘quv jarayonining mazmuni va metodologiyasini yangilashni, ayniqsa, fanlarni o‘qitishda innovatsion yondashuvlardan samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Adabiyot fani esa o‘zining tarbiyaviy, estetik va ma’naviy ahamiyati bilan alohida o‘rin egallab, o‘quvchilarda badiiy tafakkur, estetik did va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois adabiyot darslarini an’anaviy usullar asosida tashkil etish bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarni qo‘llash zarurati tobora ortib bormoqda.

Zamonaviy ta’lim konsepsiyasida o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qaraladi. Bu esa o‘qituvchidan dars jarayonini tashkil etishda yangicha yondashuvni, ya’ni o‘quvchini fikrlashga, tahlil qilishga, baholashga undovchi metodlardan foydalanishni talab etadi. Ayniqsa, adabiyot darslarida matnni chuqur anglash, obrazlar tizimini tahlil qilish, muallif g‘oyasini anglash va shaxsiy munosabat bildirish kabi murakkab jarayonlarni samarali tashkil etishda innovatsion metodlarning o‘rni beqiyosdir.

Hozirgi davrda ta’lim jarayoniga 4K kompetensiyalari - kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikativlik va hamkorlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodlar keng joriy etilmoqda. Bu metodlar orqali o‘quvchilar faqat bilim olish bilan cheklanib qolmay, balki o‘z fikrini asoslab berish, boshqalar bilan fikr almashish va muammoli vaziyatlarda mustaqil yechim topish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Adabiyot darslari aynan shu kompetensiyalarni shakllantirish uchun eng qulay muhit hisoblanadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimiga kirib kelishi adabiyot darslarini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Turli interaktiv platformalar, vizual materiallar, multimedia vositalari yordamida badiiy asarlarni o‘rganish jarayoni jonlantiriladi, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi oshiriladi hamda bilimlarni mustahkamlash samaradorligi ta’minlanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, adabiyot darslarida zamonaviy metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning shaxsiy

rivojlanishi, estetik dunyoqarashi va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish imkoniyati kengayadi. Shu nuqtai nazardan, ushbu ishda adabiyot darslarida zamonaviy metodlardan foydalanishning samarali usullari yoritilib, ularning amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Adabiyot darslarida zamonaviy metodlarni qo‘llash masalasi pedagogika fanida muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki badiiy matnni o‘rganish jarayoni oddiy axborot uzatish emas, balki murakkab kognitiv, emotsional va estetik faoliyatni talab qiladi. Shu sababli adabiyot ta’limida qo‘llaniladigan metodlar o‘quvchilarning faqat bilim olishiga emas, balki ularning tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish va shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qilishi lozim.Avvalo, zamonaviy metodlar mohiyatiga ko‘ra, konstruktivistik yondashuvga asoslanadi. Ya’ni bilim tayyor holda berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan faol bilish jarayonida “kashf etiladi”. Bu jarayonda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi, fasilitator vazifasini bajaradi. Adabiyot darslarida bunday yondashuvni amalga oshirish uchun muammoli o‘qitish, interfaol metodlar va hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari keng qo‘llaniladi.

Muammoli o‘qitish metodi adabiyot darslarida ayniqsa samarali hisoblanadi. Ushbu metod asosida o‘quvchilar oldiga muammoli savollar yoki vaziyatlar qo‘yiladi va ular ushbu muammoni mustaqil yoki jamoa bo‘lib hal etishga intiladilar. Masalan, badiiy asardagi qahramonning xatti-harakatiga baho berish, muallif pozitsiyasini aniqlash yoki muqobil yechimlarni taklif etish orqali o‘quvchilar tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu metod o‘quvchilarning faolligini oshirib, dars jarayonini jonlantiradi.

Adabiyot darslarida keng qo‘llanilayotgan yana bir samarali yondashuv interfaol metodlardir. “Aqliy hujum”, “Insert”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Fikrlar xaritasi” kabi metodlar o‘quvchilarning bilimlarini tizimlashtirish va chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Masalan, “Klaster” metodi yordamida o‘quvchilar badiiy asar mazmunini asosiy g‘oyalar va tushunchalar asosida tizimli ravishda ifodalaydilar. Bu esa ularning analitik tafakkurini rivojlantiradi.Shuningdek, “Insert” metodi orqali o‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida o‘z fikrlarini belgilab boradilar: yangi ma’lumot, tushunarsiz joylar, oldingi bilimlariga mos keladigan jihatlar ajratib ko‘rsatiladi. Bu usul o‘quvchilarning matn bilan faol ishlashini ta’minlab, ularni mustaqil o‘rganishga o‘rgatadi.

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari ham adabiyot darslarida alohida ahamiyatga ega. “Jigsaw”, “O‘yla-Juftlash-Baham ko‘r”, “Guruhda ishlash” kabi metodlar orqali o‘quvchilar bir-biri bilan fikr almashadi, bahs-munozaralarda ishtirok etadi va jamoaviy qaror qabul qilishni o‘rganadi. Bu jarayon kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, badiiy obrazlar, syujet va konfliktlarni tahlil qilishda guruhli ishlar yuqori samaradorlik beradi.

Shu bilan birga, adabiyot darslarida dramatizatsiya va rolli o‘yin metodlari ham muhim o‘rin tutadi. Bu metodlar orqali o‘quvchilar asardagi qahramonlar roliga kirib, ularning his-tuyg‘ularini chuqurroq anglaydilar. Natijada badiiy asar mazmuni nafaqat aqliy, balki emotsional darajada ham o‘zlashtiriladi. Bu esa adabiyot fanining tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Adabiyot darslarida multimedia taqdimotlari, video materiallar, audiokitoblar, interaktiv testlar va onlayn platformalar qo‘llanilishi o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi. Masalan, Quizizz, Kahoot kabi platformalar yordamida bilimlarni mustahkamlash jarayoni o‘yin shaklida tashkil etiladi, bu esa o‘quvchilarning darsga faol jalb etilishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, fenomen asosida o‘qitish (phenomenon-based learning) yondashuvi ham adabiyot darslarida qo‘llanilishi mumkin. Ushbu yondashuvda badiiy asar muayyan ijtimoiy, madaniy yoki axloqiy muammo

kontekstida o‘rganiladi. Bu esa o‘quvchilarning hayotiy tajribasi bilan bog‘lanib, bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Adabiyot darslarida zamonaviy metodlarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarda quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

- mustaqil fikrlash
- tanqidiy tahlil qilish
- ijodiy yondashuv
- nutq madaniyati
- estetik did

Shu bilan birga, bu metodlar o‘qituvchining pedagogik mahoratini ham oshirib, darslarni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning faolligini ta’minlash va ularning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Shu sababli o‘qituvchilar ushbu metodlarni chuqur o‘rganib, amaliyotga keng joriy etishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

2.Yo‘ldoshev J. G‘., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 2004.

3.Tolipov O‘. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2010.

4.Nishonaliyev U. N. Ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish metodikasi. Toshkent: Tafakkur, 2018.

5.G‘oziyev E. G‘. Umumiy psixologiya. Toshkent: O‘qituvchi, 2002.